

Pathology of content production with an oral history approach

Razieh Farshid

Psychology and Educational Sciences department kharazmi university, Tehran, Iran

Abstract: Objective: The aim of this study is investigated the harms on the production of science with the approach of oral history from the perspective of experts in the field of oral history. Research Method / Approach: The present study was conducted using Delphi method using a researcher-made questionnaire. The statistical population includes 30 experts in the field of oral history who were selected by snowball sampling method, but only 17 people agreed to cooperate.

Results: The analysis of the obtained data indicates that the lack of an academic position in the field of oral history in society, the lack of a purposeful principle on how to ask questions for information on oral history, the involvement of personal reasoning in interviews, the cost and time consuming nature of this process are among the most important challenges in producing science with an oral history approach from the point of view of experts in this field. These challenges and disadvantages cause damage in this area, such as the lack of uniformity in the work of oral historians, which leads to the loss of national capital, manpower time. Losing the opportunity to collect information from subjects due to old age; collecting incomplete or distorted data

Key Words: Oral history, the challenges of oral history, the pathology of the production of science with the approach of oral history, the art of Delphi.

آسیب‌شناسی تولید محتوا با رویکرد تاریخ شفاهی: مطالعه دلفی

راضیه فرشید

دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۷/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۰۳

چکیده

هدف: هدف از این پژوهش، بررسی آسیب‌های وارد شده بر تولید محتوا با رویکرد تاریخ شفاهی از دیدگاه صاحب‌نظران حوزه تاریخ شفاهی است.

روش/رویکرد پژوهش: پژوهش حاضر به روش دلفی و با استفاده از پرسش‌نامه محقق ساخته انجام شده است. جامعه آماری شامل ۳۰ نفر از صاحب‌نظران حوزه تاریخ شفاهی است که به روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شده است؛ اما فقط ۱۷ نفر حاضر به همکاری شدند.

یافته‌ها: تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده حاکی از آن است که نبود جایگاه آکادمیک رشته تاریخ شفاهی در جامعه، نبود اصول هدفمند درباره چگونگی پاسخ به پرسش‌ها برای کسب اطلاعات درباره تاریخ شفاهی، دخیل کردن استدلال شخصی در انجام مصاحبه، غیر ملموس بودن تاریخ شفاهی برای مردم، مثبت نبودن دید مدیران اجرایی، پژوهشی و دانشگاهی نسبت به تاریخ شفاهی و پرهزینه و وقت‌گیر بودن این فرآیند از چالش‌های مهم تولید محتوا با رویکرد تاریخ شفاهی از دیدگاه صاحب‌نظران این حوزه به شمار می‌رود؛ همچنین بسیاری از پژوهشگران، داده‌های به دست آمده از تاریخ شفاهی را اتکاپذیر و استنادشده نمی‌دانند و گاهی آنها را جزء اسناد به شمار نمی‌آورند. این چالش‌ها و معایب خود سبب به وجود آمدن آسیب‌هایی در این حوزه می‌شود؛ از قبیل یک‌دست نبودن کار تاریخ شفاهی کاران که سبب از بین رفتن سرمایه ملی، وقت و نیروی انسانی، از دست دادن فرصت جمع‌آوری اطلاعات از سوژه‌ها به دلیل کهولت سن و جمع‌آوری داده‌های ناقص یا تحریف‌شده می‌شود.

واژه‌های کلیدی: تاریخ شفاهی، چالش‌های تاریخ شفاهی، آسیب‌شناسی تولید محتوا با رویکرد تاریخ شفاهی، فن دلفی (صاحب‌نظران تاریخ شفاهی).

* Corresponding Author: Razieh Farshid

E-mail address: razieh.farshid@gmail.com

Copyright2021@Documents and National Library of the Islamic Republic of Iran. All rights reserved

مدخل

تاریخ شفاهی یکی از شیوه‌های جمع‌آوری اطلاعات در تاریخ است و رویدادهای تاریخی را براساس دیده‌ها و شنیده‌های شاهدان و ناظران و عملکرد فعالان آن ماجراها شرح و شناسایی می‌کند. این متون تاریخی حتی در صورت مکتوب‌شدن، خصلتی گفتاری دارند (ایمانی، ۱۳۸۶)؛ همچنین تاریخ شفاهی یکی از شیوه‌های پژوهش در حوزه تاریخ است و استفاده از آن در ثبت تاریخ وقایع و رویدادهای تاریخ معاصر، اهمیت به‌سزایی دارد. (توکلی، ۱۳۸۹) تاریخ شفاهی رویکرد و روشی نوین در تاریخ‌پژوهی است که دراصل، با عبور از مفهوم تاریخ‌نگاری سنتی، توجه به تاریخ‌نگاری مدرن و گذر از آن به تاریخ اجتماعی به وجود آمده است. (کمری، ۱۳۹۴) تاریخ شفاهی (که به‌طور معمول به‌صورت مصاحبه با فردی است که در آن ماجرا حضور داشته است) یکی از راههایی است که تاریخ‌نگاران برای پرکردن خلأهای اطلاعات تاریخی خود (که در اسناد موجود است) از آن استفاده می‌کنند. مراکز تاریخ شفاهی از جمله مراکزی هستند که برای رسیدن به این هدف، از انجام مصاحبه بهره می‌برند؛ بنابراین وظیفه این مراکز فراهم‌آوری، نگهداری و سازماندهی مجموعه مصاحبه‌های انجام‌شده به‌منظور اشاعه و بازیابی آنهاست. اسناد شفاهی، مهم‌ترین و اصلی‌ترین مواد مراکز تاریخ شفاهی به شمار می‌رود. این اسناد حامل پیام‌هایی است که تمامی آحاد مردم به کمک آنها پیشینه فرهنگی خود را کشف می‌کنند و گنجینه خوبی برای دستیابی به اطلاعات تک‌پایه و استنادشده است.

اهمیت تاریخ شفاهی در زمینه تاریخ معاصر ایران بدان جهت است که منابع مکتوب به‌تنهایی پاسخگوی نیاز پژوهشگران نیست. (رسولی پور، ۱۳۷۸) اهمیت دیگر این است که مساوات طلب است؛ یعنی بین افراد غنی جامعه و افراد ضعیف هیچ‌گونه تفاوتی قائل نمی‌شود؛ در حالی که اغلب، افراد ضعیف جامعه کمتر دیده می‌شوند. (یراقی اصفهانی و شهرام نیا، ۱۳۸۷) تاریخ شفاهی فرصت بیان تجارب، نظرات و یافته‌ها را به کسانی می‌دهد که خارج از منابع رسمی و نخبگان بوده و با آنها سازگاری و توافقی نداشته‌اند و چشم‌انداز دیگری را فراروی آیندگان باز می‌کند.

هدف اصلی تاریخ شفاهی، دیده‌شدن و رساندن صحبت افراد و تکمیل کمبودهای اسناد تاریخی است. (سنگستر^۱، ۱۹۹۸، ص ۸۷) تاریخ شفاهی از پایین سرچشمه می‌گیرد؛ یعنی مربوط است به بسیاری از کسانی که در کتاب‌های تاریخی اسمی از آنها نیست و به روش سنتی صدای خود را از طریق تاریخ شفاهی به گوش پژوهشگران می‌رسانند؛ همچنین منبعی جدید از تاریخ به مورخان عرضه می‌کند که به اسناد مکتوب موجود در آرشیوها وابستگی ندارد. (نیک نفس، ۱۳۸۵، ۱۹۰) تاریخ شفاهی با وجود تمامی محاسن، معایب و کاستی‌هایی نیز دارد. تعدادی از پژوهشگران حوزه تاریخ شفاهی موانع، مشکلات و معضلات تاریخ شفاهی را این‌گونه بیان می‌کنند: مشکل گفتمانی و فلسفی، معضلات فیزیکی و فیزیولوژیکی، اعتماد و نبود اعتماد، حضور تفکر دولتی و قدرت‌زده، ملاحظات سیاسی، ملاحظات امنیتی، ملاحظات فردی و گروهی، ملاحظات اخلاقی و رفتاری و ناتوانی‌های مورخ شفاهی (حسینی، ۱۳۸۶)؛ میزان توجه مراکز دانشگاهی به استفاده از تاریخ شفاهی، استناد به منبع تاریخ شفاهی در پژوهش‌ها، بحث تداخل خاطره‌گویی با تاریخ شفاهی، یک‌سویه‌نگری یا درهم‌تنیدگی تاریخ با سیاست، ترس و نگرانی از اظهار حقایق تاریخی و مشکلات ساختاری در مرکز آرشیوی تاریخ شفاهی (یوسفی و فروهر، ۱۳۸۶)؛ مشکلات جسمی و اعتبارسنجی گفته‌های گوینده، ناشی‌بودن مصاحبه‌کننده و مسئله عامیانه و بازاری‌شدن مصاحبه‌ها (خسروی و همکاران، ۱۳۸۶)؛ غلوکردن در بیان حادثه، راستی‌آزمایی، متکی‌بودن بر حافظه فردی و نبود مرکز یا آرشیو ملی. (رحیمی کرمی، ۱۳۸۶)

با توجه به تفاوت در نگرش تاریخ شفاهی کاران و این نکته که در هیچ پژوهشی معایب، کاستی‌ها و چالش‌های تولید محتوا با رویکرد تاریخ شفاهی به روش دلفی بررسی نشده است، این پژوهش قصد دارد با استفاده از تجارب تاریخ شفاهی کاران و با استفاده از روش دلفی به اجماعی درباره معایب و کاستی‌ها و چالش‌های تولید محتوا در تاریخ شفاهی برسد و درنهایت، راهکارهایی برای بهبود و کاستن این مشکلات و معضلات ارائه کند.

^۱. Sangster, H.J

• آسیب‌شناسی تولید محتوا با رویکرد تاریخ شفاهی از دیدگاه صاحب‌نظران چیست؟

پژوهش‌هایی در حوزه تاریخ شفاهی انجام شده است که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

تفرشی (۱۳۹۷) در پژوهشی به نام خطرات خاطرات مروری بر چالش‌ها و فرصت‌های تاریخ شفاهی، راستی‌آزمایی اطلاعات حاصل از مصاحبه و چالش‌ها و مسائل مرتبط با صحت اطلاعات مصاحبه را بررسی کرده است.

احمدی و رضایی شریف‌آبادی (۱۳۹۶) در پژوهشی با هدف آسیب‌شناسی تولید تاریخ شفاهی جنگ در ایران و ارائه الگوی پیشنهادی، فرآیند تولید تاریخ شفاهی جنگ در آرشیوهای جنگ ایران و برخی از آرشیوهای جهان را بررسی مقایسه‌ای کرده‌اند. یافته‌ها حاکی از آن است که آرشیوهای جنگ در ایران به اصول آرشیوی توجه کافی ندارند.

صالحی (۱۳۹۶) در پژوهشی، طرح تاریخ شفاهی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران را بررسی و ویژگی‌های خاص، ضرورت اجرا و مراحل شکل‌گیری این طرح را بیان کرده است.

هاشمی (۱۳۹۵) در پژوهشی فواید توجه به منابع شفاهی در تاریخ معماری و دستاوردهای احتمالی تاریخ شفاهی معماری ایران را بررسی کرده است؛ همچنین اختلافات موجود در حوزه تاریخ شفاهی درخصوص دو رویکرد متفاوت حاصل از آن را بیان کرده است.

ابوالحسنی ترقی (۱۳۹۲) پژوهشی به نام «برخی از چالش‌های آموزش در تاریخ شفاهی ایران» درباره نبود پذیرش و مقبولیت رسمی و علمی تاریخ شفاهی از طرف دانشگاه‌ها و مراکز علمی، نگاه از بالا به پایین و متأسفانه با حالتی از سر کبر و نخوت نه همکاری و مشارکت و اینکه مدرسان کارگاه‌های تاریخ شفاهی درعمل خاطره‌نویسی را به‌جای تاریخ شفاهی آموزش می‌دهند، انجام داده است.

سلیمی نمین (۱۳۸۸) در همایشی به نام «آسیب‌شناسی تاریخ‌نگاری انقلاب» تکیه بر اطلاعات فردی را مهم‌ترین چالش تاریخ شفاهی می‌داند و اظهار می‌کند وقتی این اطلاعات را سازمانی معتبر چاپ کند، ضربه سنگینی به کار پژوهشگران تاریخ‌نگار وارد می‌کند؛ زیرا کسی که روایت

راوی دست اول را دریافت می‌کند، نقش تعیین‌کننده دارد. رحماندوست (۱۳۸۶) در پژوهش خود «تاریخ شفاهی؛ ضرورت، منابع، بایدها و نبایدها» را بررسی کرده است. او برای مصاحبه‌های تاریخ شفاهی مواردی را ذکر کرده است که در صورت انجام‌ندادن آنها مسائلی به وجود خواهد آمد که شامل انتخاب درست و مرتبط شخصیت اصلی برای مصاحبه، داشتن آزادی عمل مصاحبه‌کننده و در دست داشتن مصاحبه، داشتن امنیت سیاسی و اجتماعی در مکان‌هایی که یادآور خاطرات است و زمان و مکان انجام مصاحبه تاریخ شفاهی می‌شود.

سمیعی (۱۳۸۶) در مقاله‌اش به نام «بایدها و نبایدهای مصاحبه با بانوان»، مطالبی درخصوص شرایط و ویژگی‌های بانوان بیان کرده است. این ویژگی‌ها شامل ویژگی‌های شخصیتی، عوامل اجتماعی، شرایط فرهنگی، خصوصیات فیزیولوژیکی و تأثیرات محیطی است که این ویژگی‌ها در مصاحبه با بانوان نقش بسیار پررنگی دارد.

حسن‌آبادی (۱۳۸۵) در کتاب خود به نام «تاریخ شفاهی در ایران» عوامل و موانع موجود در پیشرفت تاریخ شفاهی را این‌گونه بیان می‌کند: نوپابودن تاریخ شفاهی در ایران، ارتباط‌نداشتن مراکز آموزشی با تاریخ شفاهی، نبود متولی، پرهیزینه‌بودن این حرفه و ناشناخته‌بودن تاریخ شفاهی.

آذری خاکستری (۱۳۸۵) در پژوهشی به نام «مسائل اساسی در تاریخ شفاهی ایران»، یکسان‌نبودن راه و روش پژوهشگران تاریخ شفاهی در بررسی‌های خود، وجودنداشتن اسناد کافی درباره برخی از موضوعات، در نظر گرفتن تمامی اقشار جامعه نه فقط رجال و بزرگان، ترس از به خطر افتادن جان خود یا بستگان که موجب کتمان بسیاری از حقایق و مسائلی درخصوص مصاحبه‌کننده، مصاحبه‌شونده، یک‌سونگری، دخل و تصرف در مصاحبه‌ها و ... می‌شود را بیان کرده است.

با توجه به پژوهش‌های انجام‌شده، یکدستی و توافق نظری در بین پژوهشگران مشاهده نشده است؛ همچنین تاکنون در هیچ پژوهشی، معایب، کاستی‌ها و چالش‌های تولید محتوا با رویکرد تاریخ شفاهی به روش دلفی بررسی نشده است. با توجه به تفاوت در نگرش تاریخ شفاهی کاران، در این

پژوهشگر کار خود برای طبقه‌بندی را با شناسایی متغیرها یا مفاهیم اصلی آغاز می‌کند. پس از پاسخ کارشناسان به این پرسش‌ها (معایب و کاستی‌های تاریخ شفاهی از نظر شما چیست؟ و این معایب چه چالش‌هایی را برای مراکز تاریخ شفاهی به وجود آورده است؟) پاسخ‌های آنها تجزیه و تحلیل و به گویه‌هایی تبدیل شد که در نوبت دوم به صورت پرسش‌نامه در اختیار کارشناسان قرار گرفت و از آنها خواسته شد که موافقت‌داشتن یا نداشتن خود را درخصوص این گویه‌ها اعلام کنند (مدت زمان مصاحبه حدود نیم‌ساعت بود). نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل پاسخ‌های کارشناسان درباره پرسش اول در ۲۳ گویه و درباره پرسش دوم تنها در ۸ گویه خلاصه شد. گویه‌هایی که در نوبت دوم بیش از ۷۰ درصد اجماع کارشناسان را به دست آورد، معایبی در نظر گرفته شد که سبب به وجود آمدن آسیب‌هایی به حوزه تاریخ شفاهی می‌شود. از محدودیت‌های این پژوهش به همکاری نکردن تعدادی از کارشناسان این حوزه اشاره می‌شود.

جامعه پژوهش و نمونه آماری

جامعه پژوهش شامل صاحب‌نظران و کارشناسان حوزه تاریخ شفاهی بود؛ هم کارشناسان دانشگاهی و اعضای هیئت علمی که در دانشگاهها درحال مطالعه و نظریه‌پردازی هستند و هم کارشناسان عملی که در مراکز تاریخ شفاهی به صورت عملی با تاریخ شفاهی در ارتباط هستند. یکی از راهبردهای نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی، نمونه‌گیری گلوله برفی است. در این روش از هریک از افراد خواسته می‌شود که صاحب‌نظران این رشته را معرفی کنند. در مجموع، ۳۰ نفر شناسایی شد و بعد از صحبت با آنها و گرفتن وقت مصاحبه، تعداد ۱۷ نفر حاضر به همکاری شدند که در این میان ۷ نفر از آنها هیئت علمی دانشگاه بودند و در زمینه تاریخ شفاهی مطالعات و پژوهش‌هایی انجام داده بودند و ۱۰ نفر از صاحب‌نظران افرادی بودند که بیش از ۱۵ سال سابقه فعالیت در حوزه تاریخ شفاهی در مؤسسات را داشتند.

یافته‌های پژوهش

برای جواب‌دادن به پرسش پژوهش (آسیب‌شناسی تولید

پژوهش برآنیم تا به روش دلفی نظر صاحب‌نظران را جویا شویم، چالش‌ها و معایب را بپرسیم و بعد از تجزیه و تحلیل داده‌ها، آسیب‌های واردشده به حوزه تاریخ شفاهی را شناسایی کنیم و درانتها، راهکارهایی برای بهبود وضعیت تاریخ شفاهی ارائه دهیم؛ از این رو پژوهش حاضر درباره آسیب‌شناسی تولید محتوا با رویکرد تاریخ شفاهی از دیدگاه صاحب‌نظران حوزه تاریخ شفاهی، به روش دلفی صورت گرفته است.

روش پژوهش

• در این پژوهش از فن دلفی که در زمرة روش‌های کیفی قرار دارد، استفاده شده است. دلفی، رویکرد یا روشی نظام‌مند در پژوهش برای استخراج نظر گروهی از کارشناسان درباره موضوع یا پرسشی یا رسیدن به اجماع گروهی از طریق یک سری روندهای پرسش‌نامه‌ای با حفظ گم‌نامی پاسخ‌دهندگان و بازخورد نظرها به اعضای پنل است. (احمدی، ۱۳۸۸) سطح استاندارد برای اجماع وجود ندارد و بعضی مطالعات در نشان دادن اجماع ضعیف هستند. در نتایج مطالعات، محدوده متفاوتی از سطح اجماع، ۵۱ تا ۱۰۰ درصد، گزارش شده است. (لاندتا^۱، ۲۰۰۶) در مصاحبه، پژوهشگر باید جوی ایجاد کند که پاسخ‌دهندگان به پاسخ‌گویی تشویق شوند و نکته مهمی که در مصاحبه باید در نظر گرفته شود این است که تمام پرسش‌های پرسیده‌شده از مصاحبه‌شوندگان باید یکسان باشد و شرایط برای همه پاسخ‌دهندگان نیز یکسان باشد. مصاحبه به دلیل قابلیت انعطاف‌پذیری زیاد، بسیار حائز اهمیت است. این پژوهش در دو نوبت انجام شد. در نوبت نخست که حدود یک ساعت به طول انجامید، با استفاده از مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته که از قبل طراحی شده بود و با کمک پرسش‌های باز، نظرات و ایده‌های کارشناسان درباره معایب، کاستی‌ها و چالش‌ها پرسیده شد. بعد از پیاده‌سازی مصاحبه‌ها، به منظور استنتاج داده‌های به دست آمده در تحلیل محتوای کیفی، متن مصاحبه به دفعات توسط پژوهشگران بازخوانی و مفاهیم با استفاده از فن تحلیل محتوای کیفی طبقه‌بندی شد. در این روش با به کار بردن نظریه‌های موجود یا پژوهش‌های پیشین یا مبانی نظری،

^۱- Landeta. J.

هنگامی که فرد نخبه آن جمله را بیان کرده، توضیحاتی نیز برای روشن شدن آن جمله ارائه داده است؛ به همین دلیل باید آن توضیحات برای افراد داده می‌شد؛ در این صورت است که بعد از روشن شدن ابهام، آن فرد نخبه نظر خود را درباره آن جمله یا نکته منحصر به فرد بیان کرده است. تمامی داده‌های به دست آمده در جدول زیر آورده شده است. E در جدول نشان‌دهنده صاحب‌نظران است.

• معایب و کاستی‌های تاریخ شفاهی از نظر شما چیست؟

محتوا با رویکرد تاریخ شفاهی از دیدگاه صاحب‌نظران) ابتدا، از صاحب‌نظران در خصوص معایب و کاستی‌های تاریخ شفاهی و چالش‌های آن پرسیده شد تا با تحلیل داده‌های به دست آمده از این پرسش‌ها، به پرسش پژوهش پاسخ داده شود. در میان تمامی یافته‌های نخبگان، نکاتی وجود داشت که بقیه افراد نیز با آن موافق بودند؛ ولی نکاتی در آن‌ها یافت می‌شد که منحصر به فرد بود؛ به همین دلیل در سری دوم مصاحبه دلفی، گویه‌ها به صورت پرسش‌نامه طراحی و نظر نخبگان درباره نظرات دیگر نخبگان شرکت‌کننده در مصاحبه پرسیده شد. پژوهشگر زیرا بعضی جملات مبهم بود و

جدول ۱. پاسخ‌نهایی صاحب‌نظران در خصوص معایب و کاستی‌های تاریخ شفاهی

صاحب‌نظران موافق	پرسش اول
E15,E13,E12,E9,E8,E7,E6,E5,E4,E3,E1	هزینه‌بر بودن
E17,E16,E12,E11,E9,E8,E7,E6, E3,E2,E1	وقت‌گیر بودن
E16,E15,E13,E12,E10,E9,E8,E7,E6,E5,E4,E3,E2,E1	رعایت‌نشدن استانداردهای جهانی
E17,E15,E13,E12,E9,E8,E7,E5,E4,E3,E1	عوام‌زدگی در ورود نیروهای غیر متخصص در این عرصه
E10,E8,E15,E13,E17,E4,E3,E2	نیود اعتماد به مصاحبه‌کننده
E17,E16,E15,E13,E12,E8,E6,E2	حکومتی بودن تاریخ شفاهی
E15,E13,E6	سخت بودن پیدا کردن سوژه‌ها برای صحبت کردن
E17,E16,E14,E13,E11,E10,E9,E7,E6,E5,E3,E2,E1	غیر ملموس بودن تاریخ شفاهی برای مردم
E17,E16,E15,E14,E12,E10,E8,E7,E5,E4,E3,E2	دخیل شدن عواطف و احساسات، تعصب‌داشتن، منیت‌محوری و سیاسی کردن منابع و جهت‌مندی داده‌ها در جهت خاص
E17,E8,E5,E2	شواهد تاریخ شفاهی را نباید در جایگاه سند استفاده کرد.
E17,E16,E15,E13,E12,E10,E9,E8,E7,E5,E4,E2	در کنار تاریخ شفاهی باید پژوهش انجام داد تا راست‌آزمایی انجام شود.
E17,E16,E15,E14,E13,E12,E11,E10,E9,E8,E7,E5,E4,E2	یاری‌ندادن حافظه افراد
E17,E16,E15,E14,E13,E11,E9,E6,E5,E3,E1	مثبت‌نبودن دید مدیران اجرایی، پژوهشی و دانشگاهی نسبت به تاریخ شفاهی
E17,E16,E15,E12,E8,E5,E4	موازی بودن کارها
E17,E16,E15,E14,E11,E4,E3,E2,E1	ناقص بودن کارها
E17,E15,E12,E10	نحوه گویش لحن در ارتباط بین راوی و مصاحبه‌گر
E17,E15,E13,E12,E11,E10,E6	توجه کردن به کوتاه‌بودن دامنه تاریخ شفاهی که به ۱۰۰ سال بر می‌شود.
E17,E15,E12,E5,E4	یکنواختی مصاحبه‌ها
E17,E15,E13,E12,E9	نقد کردن مغرضانه افراد در تاریخ شفاهی که سبب ناراحتی آنها می‌شود.
E17,E15,E13,E3	خطر تحریف تاریخ
E15,E14,E13,E12,E10,E9,E7,E6,E5,E4,E3,E2	برجسته کردن نقش راوی و نادیده گرفتن نقش دیگران
E15,E12,E8	برجسته کردن نقش مصاحبه‌گر در مصاحبه‌ها
E17,E13,E12	یکسان بودن نقش‌ها و ایرادات وارد شده به تاریخ شفاهی به مثابه دیگر اسناد تاریخی

مردم، دخیل شدن عواطف و احساسات، تعصب‌داشتن، منیت‌محوری و سیاسی کردن منابع و جهت‌مندی داده‌ها در جهت خاص، یاری‌ندادن حافظه افراد، مثبت‌نبودن دید مدیران اجرایی، پژوهشی و دانشگاهی نسبت به تاریخ شفاهی، برجسته‌کردن نقش راوی و نادیده‌گرفتن نقش دیگران و راستی‌آزمایی در پژوهش‌های تاریخ شفاهی (یک اصل تلقی می‌شود؛ زیرا هنگامی که این اصل رعایت نشود، دیگر قابلیت استفاده در جایگاه سند یا دستاوردهای تاریخی را ندارد) می‌شود.

این معایب چه چالش‌هایی را برای مراکز تاریخ شفاهی به وجود آورده است؟

داده‌های به‌دست‌آمده از نوبت دوم دلفی حاکی از این مسئله است که در میان صاحب‌نظران این حوزه دیدگاه‌های بسیار متفاوتی وجود دارد و در میان آنها نوعی ناهماهنگی دیده می‌شود. اینکه تاریخ شفاهی تکمیل‌کننده تاریخ مکتوب است، اصلی بدیهی است و با کمک آن فرصتی در اختیار افرادی که در آن واقعه حضور داشتند، اما قدرت نگارش ندارند، قرار داده می‌شود. در این میان، معایب و چالش‌هایی نیز به چشم می‌خورد. معایب و کاستی‌های به‌دست‌آمده که درباره آنها صاحب‌نظران تاریخ شفاهی با یکدیگر هم‌نظر بودند، شامل: هزینه‌بر بودن، وقت‌گیر بودن، رعایت‌نشدن استانداردهای جهانی، عوام‌زدگی در ورود نیروهای غیر متخصص در این عرصه، غیر ملموس بودن تاریخ شفاهی برای

جدول ۲. پاسخ نهایی صاحب‌نظران در خصوص چالش‌های به‌وجودآمده

صاحب‌نظران موافق	پرسش دوم
E16,E15,E13,E12,E11,E10,E9,E8,E5,E2,E1	کاهش کیفیت علمی تولیدات مراکز و نبود اقبال عمومی نسبت به این نوع آثار باعث ایجاد شک و تردید در صحت و سقم این اطلاعات می‌شود.
E15,E13,E12,E11,E9,E8,E7,E6,E5,E4,E3,E2,E1	سختی کار و پرهزینه‌بودن آن
E17,E16,E15,E14,E13,E11,E10,E8,E6,E5,E3,E1	پذیرفتنی نبودن اسناد پژوهش‌های انجام‌شده توسط تاریخ شفاهی
E12	حوادث در تاریخ یک‌بار اتفاق افتاده است و راوی از دیدگاه خود بررسی می‌کند.
E17,E16,E15,E13,E11,E9,E8,E6,E5,E3,E2	فرد مصاحبه‌کننده استدلال شخصی خود را نیز در این روایت دخیل می‌کند؛ یعنی علاوه بر تفکرات شخصی راوی، تفکر شخصی مصاحبه‌کننده نیز در روایت دخیل است.
E16,E15,E14,E13,E12,E10,E8,E6,E4,E3,E1	نداشتن یک اصول هدفمند درباره چگونگی کسب اطلاعات تاریخ شفاهی از طرف مصاحبه‌کنندگان
E16,E15,E14,E13,E12,E11,E10,E9,E7,E5,E2,E1	دور بودن فضای دانشگاهی سنتی از رویکرد تاریخ شفاهی
E13,E6,E2,E1	نبود اقبال عمومی نسبت به این دسته آثار و وجود شائبه سطحی و غیر علمی بودن تولیدات

چگونگی کسب اطلاعات تاریخ شفاهی و فاصله‌گرفتن دانشگاهها از روش و مکانیسم علمی پژوهش‌های انجام‌شده توسط تاریخ شفاهی می‌شود.

نتیجه

این پژوهش نیز مانند هر پژوهش دیگری با هدف و مسئله‌ای آغاز شد و به‌منظور رسیدن به آن هدف و حل مسئله فرآیندی را طی کرد. هدف اصلی از پژوهش حاضر، بررسی آسیب‌شناسی تولید محتوا با رویکرد تاریخ شفاهی از دیدگاه صاحب‌نظران بود. برای رسیدن به این هدف ابتدا، با

داده‌های به‌دست‌آمده از نوبت اول دلفی حاکی از آن است که چالش‌های به‌وجودآمده از فعالیت‌های تاریخ شفاهی، نبود اقبال عمومی به این نوع آثار و یک‌جانبه نگاه کردن موضوع از دیدگاه راوی را نیز شامل می‌شد، در نوبت دوم، این چالش‌ها، موافقت همگان را کسب نکرد و تنها تعدادی از این معایب به توافق جمعی رسید (بیشتر صاحب‌نظران با آن موافق بودند) این چالش‌ها شامل: سختی کار و پرهزینه‌بودن آن، دخیل‌بودن تفکرات شخصی مصاحبه‌کننده، کاهش کیفیت علمی تولیدات، نداشتن جایگاه آکادمیک این رشته در جامعه، پذیرفتنی نبودن اسناد این‌گونه دستاوردها، نبود یک اصول هدفمند درباره

قابلیت استفاده در جایگاه سند را ندارند که این موضوع با پژوهش تفرشی (۱۳۹۷) نیز مطابقت دارد. از دیگر موانع، دخیل بودن تفکرات شخصی مصاحبه‌کننده است که با نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش سلیمی‌نمین (۱۳۸۸)، آذری خاکستری (۱۳۸۵) و رحماندوست (۱۳۸۶) مطابقت دارد؛ همچنین وجود نداشتن جایگاه آکادمیک برای این رشته در جامعه و نبود اصول هدفمند درباره چگونگی کسب اطلاعات درباره تاریخ شفاهی و همین‌طور فاصله گرفتن دانشگاهها از روش و مکانیسم علمی پژوهش‌های انجام‌شده از چالش‌هایی است که با نتیجه پژوهش ابوالحسنی ترقی (۱۳۹۲) و آذری خاکستری (۱۳۸۵) مطابقت دارد.

این چالش‌ها و معایب سبب به وجود آمدن آسیب‌هایی در حوزه تاریخ شفاهی شده است. پژوهش‌های قبلی به برخی از این آسیب‌ها اشاره کرده‌اند. از آسیب‌های مهم به وجود آمده در حوزه تاریخ شفاهی که از وجود نداشتن جایگاه آکادمیک و دانشگاهی برای این رشته در جامعه نشئت گرفته است، نداشتن تعریف واحد و یکسان از تاریخ شفاهی، نبود یکدستی در کار تاریخ شفاهی کاران (آذری خاکستری، ۱۳۸۵) و نبود استاندارد واحد برای انجام کارهای تاریخ شفاهی است که سبب شده است افرادی خود را صاحب‌نظر بدانند و به‌طور دلخواه رفتار کنند و حتی گاهی تاریخ شفاهی را با خاطره‌گویی اشتباه بگیرند. این امر ممکن است سبب از بین رفتن سرمایه ملی، وقت و نیروی انسانی شود. با توجه به این نکته که بیشتر سوژه‌های تاریخ شفاهی، کهولت سن دارند و ممکن است این فرصت دیگر به دست نیاید، نباید در جمع‌آوری داده‌ها نقصی وجود داشته باشد؛ زیرا سبب پشیمانی می‌شود و اطلاعاتی که تاریخ شفاهی کار باید از مصاحبه‌شونده دریافت کند، به‌طور درست و کامل کسب نشود. در بعضی شرایط نیز ممکن است ناشی بودن مصاحبه‌گر سبب تحریف در داده‌های به‌دست‌آمده شود. اگر در این حوزه نیز مانند حوزه‌های آموزشی دیگر، آموزش توسط کارشناسان صورت می‌گرفت، امکان استفاده از این دستاوردها به‌صورت منسجم‌تر وجود داشت و مدرسان کارگاه‌های تاریخ شفاهی در عمل خاطره‌نویسی را به‌جای تاریخ شفاهی آموزش نمی‌دادند. (ابوالحسنی ترقی، ۱۳۹۲) آموزش خاطره‌نویسی

به‌کارگیری روش تجزیه و تحلیل کیفی روی یافته‌های به‌دست‌آمده در تکنیک دلفی، بررسی دقیق و عمیق روی مشکلات و چالش‌های تاریخ شفاهی صورت گرفت. این پژوهش در دو نوبت انجام شد. در نوبت نخست با استفاده از مصاحبه عمیق درباره معایب، کاستی‌ها و چالش‌ها اطلاعات جمع‌آوری شد. در نوبت دوم از آنها خواسته شد که موافقت‌داشتن یا نداشتن خود درباره این گویه‌ها را اعلام کنند. در نوبت دوم حاصل تجزیه و تحلیل پاسخ‌های کارشناسان پرسش اول در ۲۳ گویه و پرسش دوم تنها در ۸ گویه خلاصه شد. جامعه پژوهش شامل صاحب‌نظران و کارشناسان حوزه تاریخ شفاهی بود، تنها تعداد ۱۷ نفر حاضر به همکاری شدند و نمونه‌گیری به‌صورت گلوله برفی بود. برای دست‌یافتن به پاسخ پرسش پژوهش (آسیب‌شناسی تولید محتوا با رویکرد تاریخ شفاهی از دیدگاه صاحب‌نظران) ابتدا، از صاحب‌نظران درباره معایب و کاستی‌های تاریخ شفاهی و چالش‌های آن پرسیده شد تا با تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده از این پرسش‌ها بتوان به پرسش پژوهش پاسخ داد.

تولید محتوا با رویکرد تاریخ شفاهی از دیدگاه صاحب‌نظران شامل موانعی است که سد راه پژوهشگران می‌شود. از جمله این موانع، هزینه‌بر و وقت‌گیر بودن فعالیت‌های تاریخ شفاهی است که این نتیجه با نتیجه پژوهش حسن‌آبادی (۱۳۸۵) مطابقت دارد، رعایت نکردن استانداردهای جهانی و عوام‌زدگی در ورود نیروهای غیر متخصص در این عرصه است که با نتیجه پژوهش ابوالحسنی ترقی (۱۳۹۲) هماهنگی دارد، غیر ملموس بودن تاریخ شفاهی برای مردم است که حسن‌آبادی نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسیده است. دخیل شدن عواطف و احساسات، تعصب‌داشتن، منیت‌محوری و سیاسی کردن منابع و جهت‌مندی داده‌ها در جهت خاص است که با نتایج به‌دست‌آمده در پژوهش رحماندوست (۱۳۸۶) مطابقت دارد و یاری ندادن حافظه افراد و مثبت نبودن دید مدیران اجرایی، پژوهشی و دانشگاهی نسبت به تاریخ شفاهی است که با نتایج به‌دست‌آمده در پژوهش ابوالحسنی ترقی و حسن‌آبادی هماهنگ است. راستی‌آزمایی در پژوهش‌های تاریخ شفاهی، یک اصل تلقی می‌شود؛ زیرا هنگامی که این اصل رعایت نشود، دیگر آنها

- جنگ در ایران و ارائه الگوی پیشنهادی. *دوفصلنامه تاریخ شفاهی*، ۱ (۵): ۷۴-۴۴.

- ایمانی، نفیسه (۱۳۸۶). ماهیت مصاحبه در روش تاریخ شفاهی و ارتباط آن با انسان‌شناسی. <http://anthropology.ir/node/2059>. بازیابی ۱۵ دی ۱۳۹۳.

- آذری خاکستری، غلامرضا (۱۳۸۵). مسائل اساسی در تاریخ شفاهی ایران (با رویکرد به پژوهش‌های منتشر شده و طرح تاریخ شفاهی شهریور ۱۳۲۰ مشهد)، نخستین همایش *تاریخ شفاهی ایران*، تهران، سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، https://www.civilica.com/Paper-ORALHISTORY01-ORALHISTORY01_010.html.

بازیابی در ۱۵ تیر ۱۳۹۸.

- ابوالحسنی ترقی، مهدی (۱۳۹۲). برخی از چالش‌های آموزش در تاریخ شفاهی ایران. *هفته‌نامه تاریخ شفاهی*، ۱۱۸. تفرشی، مجید (۱۳۹۷). خطرات خاطرات مروری بر چالش‌ها و فرصت‌های تاریخ شفاهی. *دوفصلنامه تاریخ شفاهی*، ۴ (۱): ۹۸-۱۰۹.

- توکلی، فائزه (۱۳۸۹). رویکردها و روش‌شناسی تاریخ شفاهی در پژوهش‌های تاریخی. *هفته‌نامه تاریخ شفاهی*، ۱۳. <http://www.oral-history.ir/show.php?page=post&id=1160>. بازیابی شده در مرداد ۱۳۹۷.

- حسن‌آبادی، ابوالفضل (۱۳۸۵). *تاریخ شفاهی در ایران*. مشهد: انتشارات سازمان کتابخانه‌ها و موزه‌ها و مرکز اسناد قدس رضوی، ۷۴.

- خسروی، سمیرا؛ تاج‌آبادی، رضا؛ امیریان، عاطفه (۱۳۸۶). اهمیت تاریخ شفاهی در مطالعات تاریخی و جایگاه آن در تاریخ‌نگاری ایران. *تاریخ شفاهی دفاع مقدس، مجموعه مقاله‌های همایش ملی تاریخ شفاهی با محوریت دفاع مقدس*. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

- رحماندوست، مجتبی (۱۳۸۶). *تاریخ شفاهی؛ ضرورت، منابع، بایدها و نبایدها*. مجموعه مقالات چهارمین نشست تخصصی مصاحبه در تاریخ شفاهی، تهران: شرکت انتشارات سوره مهر.

- رحیمی کرمی، زهرا (۱۳۸۶). *تاریخ شفاهی: محاسن و*

به‌جای تاریخ شفاهی ضربه سنگینی به کار پژوهشگران تاریخ‌نگار وارد می‌کند؛ زیرا کسی که روایت راوی دست اول را دریافت می‌کند، نقشی تعیین‌کننده دارد (سلیمی نمین، ۱۳۸۸)؛ همچنین نداشتن متولی در حوزه تاریخ شفاهی ممکن است موجب موازی‌کاری شود که همین امر نیز سبب از بین رفتن سرمایه ملی می‌شود. (حسن‌آبادی، ۱۳۸۵)

با وجود معایب و کاستی‌های موجود در حوزه تاریخ شفاهی، برای بهبود یافتن روند آن پیشنهادات و راهکارهایی ارائه می‌شود: ۱. شناخت و به‌کارگیری استانداردهای بین‌المللی در روند اجرای طرح‌های تاریخ شفاهی در حوزه‌های مختلف تاریخی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی؛ زیرا شناخت استانداردهای بین‌المللی سبب ایجاد و به‌کارگیری تعدادی قواعد یکسان می‌شود؛ همچنین این امر سبب یکدستی در فعالیت‌های تاریخ شفاهی می‌شود و از هدر رفتن سرمایه ملی، جمع‌آوری داده‌های ناقص و تحریف تاریخ جلوگیری می‌کند؛ ۲. وارد شدن تاریخ شفاهی در جایگاه رشته تخصصی در دانشگاه و نظریه‌پردازی آن؛ چون این امر سبب آموزش آکادمیک و حرفه‌ای این حوزه و پیشرفت بیش از پیش آن خواهد شد؛ ۳. آموزش افراد کارشناس در زمینه موضوع‌های خاص برای مراحل مختلف تاریخ شفاهی؛ زیرا هنگامی که آموزش‌ها به صورت تخصصی درباره بخش‌های مختلف تاریخ شفاهی باشد، این آموزش‌ها حرفه‌ای‌تر و کامل‌تر خواهد بود؛ ۴. توجه بیشتر به کیفیت نسبت به کمیت؛ چون اصولی بودن آموزش‌های ارائه شده توسط کارشناسان این حوزه خود سبب کیفی تر شدن فعالیت‌های این حوزه می‌شود؛ ۵. اجازه دادن به بخش‌های خصوصی برای وارد شدن به حیطه تاریخ شفاهی. به دلیل هزینه‌بر بودن حوزه تاریخ شفاهی، تأمین هزینه و بودجه آن برای بعضی از مؤسسات سخت است؛ به همین دلیل بخش‌های خصوصی با پرداخت هزینه پروژه‌های تاریخ شفاهی از مشکلات آن می‌کاهند.

منابع

- احمدی، فاطمه؛ رضایی شریف‌آبادی، سعید (۱۳۹۶). مطالعه تطبیقی تاریخ شفاهی جنگ در آرشیوهای جنگ ایران و جهان از منظر فرآیند تولید، آسیب‌شناسی تولید تاریخ شفاهی

Feminist debates and the use of oral history, in the oral history reader. London: Routledge, 88-100.

- معایب. تاریخ شفاهی دفاع مقدس، مجموعه مقاله‌های همایش ملی تاریخ شفاهی با محوریت دفاع مقدس. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- رسولی پور، مرتضی (۱۳۷۸). مروری بر تاریخ‌نگاری معاصر و لزوم توجه به تاریخ شفاهی. *فصلنامه تاریخ معاصر ایران*، ۲۱ (۵۴): ۸۷-۹۹.
- سمیعی، شکوه‌السادات (۱۳۸۶). بایدها و نبایدهای مصاحبه با بانوان. *مجموعه مقالات چهارمین نشست تخصصی مصاحبه در تاریخ شفاهی*، تهران: شرکت انتشارات سوره مهر.
- صالحی، پیمان (۱۳۹۶). تاریخ شفاهی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران؛ ویژگی‌ها و ضرورت‌ها. *تاریخ شفاهی، دوفصلنامه*، ۳ (۲): ۳۲۶-۳۴۱.
- کمری، علیرضا (۱۳۹۴). *پرسیمان یاد (گفتارهایی در باب خاطره‌نگاری و خاطره‌نویسی جنگ و جبهه و دفاع مقدس)*. تهران: صریر.
- نیک نفس، شقیقه (۱۳۸۵). شیوه‌نامه تاریخ شفاهی. *فصلنامه گنجینه اسناد*، ۶۴ (۴): ۲۲-۴۳.
- هاشمی، میترا (۱۳۹۵). تأملی در امکان و فایده تاریخ شفاهی در تاریخ معماری ایران. *تاریخ شفاهی، دوفصلنامه*، ۲ (۴): ۶۰-۷۹.
- یاحسینی، سید قاسم (۱۳۸۶). آسیب‌شناسی مصاحبه در تاریخ شفاهی ایران. *مجموعه مقالات چهارمین نشست تخصصی مصاحبه در تاریخ شفاهی*، تهران: شرکت انتشارات سوره مهر.
- یراقی اصفهانی، سعیده؛ شهرام نیا، امیرمسعود (۱۳۸۷). گزارش تجربه طرح تاریخ شفاهی (در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران). *فصلنامه گنجینه اسناد*، ۶۹ (۱): ۳۴-۴۶.
- یوسفی، سکینه؛ فروهر، رقیه (۱۳۸۶). آسیب‌شناسی به‌کارگیری تاریخ شفاهی در تحقیقات دانشگاهی. *تاریخ شفاهی دفاع مقدس، مجموعه مقاله‌های همایش ملی تاریخ شفاهی با محوریت دفاع مقدس*. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- Landeta, J. Current (2006). validity of the Delphi mwthod in social science. *Technological Forecasting and Social change*, 73 (5), 82-467.
- Sangster, H. J. (1998). *Telling our stories:*

